

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LV/2

НОВИ САД
2012

Снежана Петровић

ТУРЦИЗМИ У ЦРНОГОРСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА (2)*

У раду се са творбеног и семантичког аспекта анализира одређени број глаголских турцизама из црногорских дијалеката. Одабрани корпус садржи речи који се одликују специфичном формом и/ли значењем некарактеристичним за глаголе турског порекла у српском језику ван овог ареала. Циљ рада је да се укаже на посебност творбено-семантичких процеса код ове врсте речи (префиксација, метафоризација, народна етимологија, аналогија са несродним, фонетски блиским лексемама) како би се и изоловани глаголи из других пунктова са сличним особинама могли уклопити у уочене моделе.

Кључне речи: српски језик, турцизми, дијалекатска лексика, семантика, творба, глаголи.

This paper offers an analysis of Turkish verbal loanwords recorded in Montenegrin dialects from the semantic and word formation aspects. The selected corpus comprises words with specific forms and/or meanings uncharacteristic of verbs of Turkish origin in Serbian outside of this area. The aim of this paper is to highlight some specific verbal word formation and semantic processes of this word class (prefixation, metaphorization, folk etymology, analogy with unrelated, phonetically close lexemes) in order to identify certain patterns to which other isolated verbs of the same, Turkish origin, recorded in different locations, could be related.

Key words: Serbian, Turkish loanwords, dialect lexis, semantics, word formation, verbs.

Овај рад представља још један од прилога проучавању турцизама из црногорских народних говора. У претходна два, која су се том темом експлицитно бавила (ПЕТРОВИЋ 2007; 2011), тежиште анализе било је стављено на етимолошки аспект истраживања ових позајмљеница, као и на фонетске, творбене и семантичке процесе од значаја за разјашњење или прецизирање њиховог порекла. Овом приликом указаћемо на један корпус глагола посведочених у дијалектима Црне Горе који се одликују творбено-семантичким особинама некарактеристичним за ту врсту речи турског порекла са шире српско-хрватске језичке територије. Циљ нам је да на ограниченом али репрезентативном корпусу покажемо те творбено-семантичке процесе како би се тај модел могао препознати и применити и у анализама других врста, етимолошким на пример, приликом тумачења појединачних, најчешће изолованих, лексема¹. Корпус не обухвата све глаголе из црногорских говора

* Овај рад је резултат рада на пројекту *Интердисциплинарно истраживање језичког и културног наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет јорнала „Појмовник српске културе“* (бр. 47016), који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Такав је случај, на пример, са глаголима *оштрачати* (ПЕТРОВИЋ 2011: 195) и *милетицаи* (ПЕТРОВИЋ 2007: 670).

– такав захват имао би обим веће студије или чак монографије – нити су у њега укључени формално подударни, али семантички неадекватни глаголи ван територије Црне Горе, а већину анализираних облика и значења не бележи ни РСА. У њега су укључени само они примери који се својим формалним, а пре свега семантичким особинам издвајају од осталих глагола турског порекла у српском језику. Из рада изостаје и балканолошки аспект, уобичајен приликом истраживања турцизама у језицима са Балкана, стога што се показало да су анализиране појаве изолованог карактера, настале под утицајем специфичних, локалних творбено-семантичких процеса. Лексички материјал највећим делом ексцерпиран је из говора Пиве (Гаговић 2004) и Ускока (Станић 1990–1991) зато што је у њима и посведочен највећи број оваквих глагола, али су за поједине облике пронађене паралеле и у другим црногорским пунктовима.

Највећи број глаголских турцизама у српском језику, пореклом од турских глагола, изведено је од турске инфинитивне или перфекатске основе и суфикса *-исаџи*: *беџен-исаџи* према *беџенд-исаџи*. Известан број глагола саграђен је помоћу суфикса *-(ова)џи*, *-исаџи* и сл., од именица или придева турског порекла: *аџик-оваџи*, *баџал-иџи*; *дембел-исаџи*. Трећи начин грађења глагола јесу двочлане синтагме, најчешће полукалкови, састављене од турцизма, именица или придева, и домаћих глагола *биџи*, *учиниџи (се)*, *дођи* и сл.: *џиџман биџи*, *рахаџ се учиниџи*, *(до) хака дођи*. Последњи творбени тип у нашем материјалу није заступљен ниједним примером, што не значи да га у црногорским говорима нема, већ да је он најмање продуктиван међу глаголима са особиним семантичким развојем. Префиксална творба је најраширенији творбени модел у анализираној лексци и особина по којој се глаголи из ових говора издвајају од осталих турцизама.

Само неколико глагола представљају турцизме чији су етимони у турском такође глаголи: *довранисаџи се*, *кајлаџисаџи*, *ковџисаџи*, *којџисаџи*, *џрикодџисаџи (се)*, *смарлаџисаџи*.² Сви остали су деноминали, глаголи изведени од именица или придева турског порекла путем суфиксације и/или префиксације.

Суфиксалном деривацијом изведени су следећи глаголи: *борџаџи*, *зурлаџи*, *мерџечџи*, *бунџураџи*, *чакмечџи*, *довранисаџи се*, *кабулиџи*, *каниџараџи*, *кајлаџисаџи*, *ковџисаџи*, *којџисаџи*, *мазлуџниџи*, *смарлаџисаџи*, *чорбаџи*.

Префиксално-суфиксална деривација заступљена је у следећим примерима: *дочакмачџи*; *задаџачџи*, *закалаџисаџи*, *зајџирачџи*, *замазлуџниџи*, *забаџаџи*; *џичакмачџи*, *џичакарџи*; *ођџаџи*, *окалаџисаџи*, *оџорбиџи*, *обаџаџи*, *обаџкаџи се*, *оџаџреџи се*, *оџаманиџи се*, *оџџирачџи*; *оџиџманчџи*; *начакмачџи*, *намазлуџниџи*, *надежмџекаџи се*, *наџиџманчџи*; *џредџечџи*, *џревакџи*, *џредуваџи*, *џреџес.лџи*; *џридоџреџи*, *џрикодџисаџи (се)*, *џрикалаџачџи*, *џримукџаџеџи*; *џрочакмачџи*; *убарџачџи*, *уђуџумџи*, *укаџиџаџи се*, *укаџиџаџи се*, *укундачџи се*, *усаџиџаниџи*, *укабулиџи*, *уканиџариџи*, *уџаџиџи се*, *умаџуриџи*, *уџалуџиџи*, *уџеђерџи*.

² Значења свих наведених глагола дата су у раду у оквиру семантичке анализе.

Особен семантички дијапазон глагола из црногорских дијалеката њихова је најизразитија одлика. Поједини развоји значења забележени у примерима који следе на први поглед и изоловано посматрано могу изгледати као нерегуларни или околионални процеси. Међутим, њихова бројност, која овде није свеобухватно представљена, говори у прилог томе да се ради о језичким механизмима којима се лексика страног порекла уклапа у већ постојећи домаћи творбено-семантички систем. Ради прегледности, материјал је подељен у две групе, према моделу семантичких иновација, иако неки примери могу бити сврстани и у обе групе.

Метафоризација је најчешћи семантички модел којим глаголи, углавном деноминали, добијају нова и на широј територији непосредно значења. Она најчешће означавају начин вршења одређених радњи: говорења, кретања, понашања и слично.³

боријати impf. 'свирати на борију; бр б љ а т и, п р и ч а т и к о ј е ш т а': Рече жени да мучи и да много не борија, а она још настави да ћера исту кајду, Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић 1990–1991) од *бџуја* 'труба', од тур. дијал. *bori* 'id.' (Петровић 2012: 87).

бунџурати impf. 'п р и г у ш е н о, м у к л о, н е р а з г о в е т н о г о в о р и т и, м у м љ а т и': Немој, брате, стално бунгурати, но реци шта ој, Пива (Гаговић 2004) од *бџур*, *бунџур* 'отступана пшеница; врста јела од такве пшенице' од тур. *bulgur* (ŠKALJIĆ 1985: 154). Развој значења мотивисан је звуком приликом прераде пшенице.

задајачији pf. 'запречити, затворити врата са спољне стране; за се сти; за т в р д о г л а в и т и' Пива (Гаговић 2004), *задајачији* 'постати осиг, оснажити се, осилити се; престати бити послушан' Ускоци (Станић 1990–1991), од турцизма *дајак* m. 'подупирач, пречага' од тур. *dayak* 'id.' (ŠKALJIĆ 1985: 205).

окалајисаји pf. 'обложити калајем', *окалајисаји* 'проћи поред, иза или око нечега, заобићи; замазати, замаскирати, скрити' Пива (Гаговић 2004), *окалајисаји* 'премазати калајем котао или неки други метални суд; намазати бојом; ударити; обићи, обиграти': Окалаисо сам Округљак, Јабланов врг и Морачки Катун и нијесан га нашо, Ускоци (Станић 1990–1991), од *калај* 'метал којим се превлачи бакарно посуђе' од тур. *kalay* 'id.' (ŠKALJIĆ 1985: 385).

зурлати impf. 'луњати, базати, ићи без одређеног циља': Сваки сваковетни дан та чоек зурла по овијем главичинама, баш ко да је судрун, гласно говорити, галамити; гледати неодређено, тупо, мутно пиљити' Пива (Гаговић 2004) од *зурлати* 'свирати у зурлу', *зурла*, *зурна* f. 'врста свирале са јаким пискавим звуком' од тур. *zurna* 'id.' (ŠKALJIĆ 1985: 657); уп. и *зурлов*, *-ова* m. 'онај који лута, луња, галамција' Пива (Гаговић 2004). Значење 'гледати неодређено, тупо, мутно пиљити' вероватно је настало по принципу народне етимологије, као последица укрштања са фонетски блиским глаголом *зурити* 'нетремице гледати; буљити; тупо гледати' (РСА).

³ Спационираним фонтом обележени су семантички помаци у значењима карактеристични за ове говоре.

кундачийи се pf. ‘држати се укочено’ Пива (Гаговић 2004) од *кундак* m. ‘дрвени део пушке’ од тур. *kundak* ‘id.’ (ŠKALIC 1985: 425).

умамурийи pf. ‘удесити, уредити, дотерати (обично кућу)’: Умамурила кућу, па јој цапти, Пива (Гаговић 2004), ‘id.; прериљати земљу’ Ускоци (Станић 1990–1991), од непроменљивог придева *māmūr* ‘уређен, у добром стању (кућа или човек) од тур. *tamir* ‘id.’ (ŠKALIC 1985: 444) са семантичком специјализацијом у ускочком говору. Уобичајено је коришћење овог турцизма у синтагми *мамур учинийи* ‘уредити, дотерати’ (РСА) на широј српско-хрватској територији.

уасксијанийи pf. ‘утабанати, уравниати, углачати’ Пива (Гаговић 2004) од *saxıyân*⁴ ‘врста fine штављене козје коже’ од тур. *sahtiyân, sakdiyân* ‘id.’ (Петровић 2012: 254). Семантички помак мотивисан је начином на који се кожа штавила, притискањем и глачањем.

уџалумийи pf. ‘умирити, смирити, укротити, довести у ред некога’ Пива (Гаговић 2004), ‘id.; убити, утући; ушкопити’ Ускоци (Станић 1990–1991), *уџалумийи* ‘уништити’ Васојевићи (СТИЈОВИЋ 1990) од *ıđalum* m. ‘вежба, дресирање, војна обука’ од тур. *talim* ‘id.’ (ŠKALIC 1985: 598).

уџећерийи pf. фиг. ‘имати у очима испуњен осећај среће, задовољства, радости’: Пригрлијо је, а она ушећерила и не трепће, Пива (Гаговић 2004), од *ıđeher* од тур. *şeker* (ŠKALIC 1985: 581).

чорбаийи impf. ‘јести, хранити се; делити судбину с неким, живети’ Пива (Гаговић 2004), *чорбаийи* ‘живети с неким у заједници’ Ускоци (Станић 1990–1991), од тур. *çorba* (ŠKALIC 1985: 180).

Семантичке иновације код глагола који следе не могу се са сигурношћу сврстати у неке од регуларних језичких механизма. Са мањом или већом вероватноћом неки помаци значења дају се објаснити као плод укрштања са сазвучним речима најчешће домаћег порекла или као последица утицаја несродних речи различитог облика, а истог или блиског значења. Известан број глагола поседује значења која одступају од очекиваних мотивација и могу се протумачити само као локалне творбе. Њихов ипак не мали број сведочи о томе да и наизглед нерегуларни процеси у језику чине део једног уређеног система. Иако се формално сви наведени глаголи, и поједине именице, по пореклу сврставају међу турцизме, можда би прецизније било третирали их, оним иновираним значењским делом, као хибридне творевине:

дочакмачийи pf. ‘доћи вичући, галамећи, причајући’: ‘Шта оћеш?’, упита Раде Мојаша чим дочакмачи. Мојаш стаде, загледа га и прекрсти се, *ишчакмачийи* pf. ‘избрбљати, испричати којешта’: Којишно је а зна сваког ђавола ишчакмачити, *начакмачийи* pf. ‘напричати, избрбљати’: Начакмачи нам те ово, те оно, а кад све сабереш, смућкај и проспи, *јрочакмачийи* ‘пропричати, испричати, избрбљати’: Прочакмачи нешто, шта си се, болан, скужијо, *чакмечийи*⁵ impf. ‘говорити бесмислице, причати којешта’: Чакмаче о свему и свачему Пива (Гаговић 2004). У речнику Пиве није забележена именица, али уп.

⁴ Уп. и облик *сакџијан* Призрен (Петровић 2012: 254).

⁵ Облик *чакмечийи* је вероватно погрешан и треба да гласи *чакмачийи*, као што стоји у примеру и у префигурираним варијантама.

čakmak т. 'несташко, враголан' поред 'кремен, кресиво, огњило' Васојевићи (Боричић), од тур. *çakmak* 'огњило, кремен' (ŠKALIC 1985: 160). Семантички помак код ове групе речи могао је бити мотивисан метафоризацијом турцизма *čakmak*, али и настати под утицајем речи из локалног говора типа (*иш-*, *на-*) *чайљускаји* 'причати којешта, брбљати', где је део основе *ча-* схваћен као експресивни формант⁶.

зайдйрачйи рф. 'засести негде, задржати се', *ојдйрачйи* 'засести' Пива (Гаговић 2004), од *јидйрак* 'земља, тло, територија, земљиште; кућно огњиште, дом, домовина' од тур. *toprak* (ŠKALIC 1985: 620). О овом моделу в. Петровић 2011: 195–196.

ишчакарйи рф. 'добити поглед бледуњава, преморен, одсутан': Радијо сам док су ми оба ока ишчакарила, Пива (Гаговић 2004), 'избечити се, јако омршавити' Ускоци (Станић 1990–1991), *ишчакарйи* 'омршавити' Прошћење (Вуличић 1995), *ишчакрйи* 'id.' Ускоци (Станић 1990–1991). У Пиви је посведочен и придев *чакарас*, *-ша*, *-шо* 'који има разнобојне очи' који одражава изворну семантику тур. етимона *çakar* 'id.' (ŠKALIC 1985: 160).

кабулийи импф. 'ризикати, рескирати': Смијеш ли кабулити про Ивице на овој међави? Не бик кабулијо ноћу уљећи у цркву за вас бијели свијет, Пива (Гаговић 2004), *кабулийи* 'id.' Прошћење (Вуличић 1995), *кабулийи* Загарач (Ћупић – Ћупић 1997), *кабулийи* 'придавати важност нечему, узимати сувише озбиљно, уважавати, ценити; пристајати на нешто; имати смелости, храбрости' Ускоци (Станић 1990–1991), *укабулийи* рф. 'ризиковати, рескирати': Добро си укабулијо да идеш на пут по овом кијамету, Пива (Гаговић 2004), Прошћење (Вуличић 1995), 'усудити се, осмелити се' Ускоци (Станић 1990–1991), *укабулийи* 'уважавати, схватати, пристати', од тур. *kabul* 'примљен, прихваћен' (ŠKALIC 1985: 377). Уобичајена значења глагола *кабулийи* у српском језику су 'прихватити, одобрити, схватити; решити се на нешто;⁷ прежалити нешто; бринути' (РСА).

канйјарйи импф. 'мерити, размерати': Стално нешто кантара и размљера, будибокснам Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић 1990–1991); 'њихати, клатити, покретати тамо-амо': Не кантарај ногама, нијеси се уцрво, Пива (Гаговић 2004); 'лутати, скитати, ићи којекуда': Научијо да кантара по селу, и од тога се не море одвићи, Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић 1990–1991); 'зачикавати, одмерати од шаке до лакта': Ма ништа му вала нијесам рђаво реко, а он поче да ми кантара о шаке до лакта, Пива (Гаговић 2004), 'сваки час отварати и затварати врата' Ускоци (Станић 1990–1991), *уканйјарйи* рф. 'уједначити, поделити на једнаке делове; претурити ногу преко ноге и њом вртети, покретати је горе-доле' Пива (Гаговић 2004), уп. *кланйјайи* 'ићи без одређеног циља, базати, луњати', *кланйјарйи* 'покретати се тамо-амо, њихати се, луњати се; климати се, дрмати се; ићи којекуда, срљати' Пива (Гаговић 2004), од *канйјар* 'алатка за мерење тежине' од тур. *kantar* 'id.' (ŠKALIC

⁶ За овај творбени модел и његов семантички потенцијал в. БЈЕЛЕТИЋ 2006: 62.

⁷ Ово је значење у наведеном извору забележено такође само у Црној Гори.

1985: 392). Већина значења може се протумачити као метафоризација, али и као формално-семантичко укрштање са *клáиийиџи*, *клаиџараиџи* ‘њихати, покретати тамо-амо, лутати’ (РСА) преко облика *клáниџаиџи*, *кланиџараиџи*.

кайлáисáиџи pf. ‘навалити, спопадути, салетети, кидисати’: Каплаисале подрепне муче, оће оба ока да изваде, од тур. *kaplamak* ‘покрити, поклопити, обложити’ (ŠKALJIĆ 1985: 393).

кòвџиисáиџи, *кòиџиисáиџи* pf. ‘кидисати, навалити’: Одмори се, шта си ковтисала свом животу? Пива (ГАГОВИЋ 2004), Ускоци (СТАНИЋ 1990–1991), *џрикòиџиисáиџи* Пива (ГАГОВИЋ 2004), *џрикòиџиисáиџи (се)* Ускоци (СТАНИЋ 1990–1991), од тур. *kortak* ‘изненада се појавити, искрснути’ (ŠKALJIĆ 1985: 415).

мазлúниџи impf. ‘лукавити, љепорјечити, претварати се’: Ја не умијем мазлунити, но што ми је на уму, то ми је на друму од *мазлúн*, *мазлòван* т. ‘онај који је лукав, лијепорјечив, препреден, вешт, сналажљив’: Уљеће они мазлован у сваке нити. Кажу да је мазлован, они подмукли лукавац, који би ис жене извадијо копице; *замазлúниџи* pf. ‘скрити, прикрити, заташкати (обично скрећући пажњу на нешто друго), намазлúниџи ‘испричати лукаво, љепорјечиво’: Умије те намазлунити мимо сваког живог створа, Пива (ГАГОВИЋ 2004), *мазлúн*, *мазлòв* т. ‘лукав човек, варалица; лажов, смутљивац; онај који на разне начине присваја или једе туђе, искоришћивач; угојен, задригао мушкарац; онај који много и слатко једе’ Ускоци (СТАНИЋ 1990–1991), од тур. *mazlum* ‘наиван човек’ (ŠKALJIĆ 1985: 450). Семантика ових лексема вероватно је мотивисана укрштањем са домаћим глаголом *мазáиџи* у значењу ‘лукаво обмањивати, лагати; халапљиво, прождрљиво јести’ (РСА), уп. *милèџиисáиџи се* impf. ‘претварати се, лукавити се, правити се другачијим’: Ништа се не милетиши, знам ја тебе, Пива (ГАГОВИЋ 2004), а о том моделу више у ПЕТРОВИЋ 2007: 670.

наиџиџманчџиџи pf. ‘ићи журно, брзо’: Ђе си то напишманчијо тако рано?, *оџиџиџманчџиџи* ‘отићи, одјурити’ Пива (ГАГОВИЋ 2004), од турцизма *џиџман* (*биџиџи*, *учиниџи се*) ‘покајати се, одустати од намере или скопљене понуде’ од тур. *pişman olmak* ‘id.’ (ŠKALJIĆ 1985: 519). Мотивација за овакав семантички развој није јасна, може се претпоставити да је било извесног утицаја глагола са сличним значењима из истог говора који се делом творбено подударaju: *оџиклаџиџаиџи* ‘отићи, отпешачити (обично дуго)’, *оџиклаџуџсаиџи* ‘отићи одлуњати’, *оџикраџуџљаиџи* ‘отићи полако, лагано’, *оџикриџèљаиџи* ‘отићи лагано, с напором’, *оџиџедèљаиџи* ‘отићи корачајући стопу по стопу’. У говору Пиве посведочен је и глагол *оџиџурдиџиџи* pf. ‘отићи’ који се формално може извести од турцизма *џурдиџа* ‘врста горње кратке и дуге хаљине од чохе или кадифе, постављене крзном’ од тур. *kürde* (ŠKALJIĆ 1985: 200–201) али је семантичка мотивација и у овом случају нејасна.

обáџаиџиџиџи pf. ‘отећи, нарасти ткиво (обично на месту посеко тине, удара и сл.)’: Нога му је обáџатила, не море се погледати, Пива (ГАГОВИЋ 2004), Ускоци (СТАНИЋ 1990–1991), *забáџаиџиџиџи* ‘id.’ Ускоци (СТАНИЋ 1990–1991), од *бáџаиџи* adj. ‘устајао’ од тур. *bayat* ‘id.’ (ЕРСЈ 2: 83).⁸

⁸ Уп. такође *обáџаиџиџиџи* ‘кварити се, постати хроничан, застарети (о рани), отврдути, огрубети’ БиХ (РСА).

Семантичка специјализација значења које се односи на ране у овим говорима вероватно је мотивисана уобичајеном семантиком глагола (*o*)*bàjajitii* ‘постати стар, кварити се, стврднути се’.

obàšškaitii se pf. ‘одвојити се, живети обашка; свикнути се, привикнути се’: Дијете се обашкало код нас, па не мари ни за оца, ни за мајку, Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић 1990–1991), *obàšškaiti (se)* ‘притомити (се), размазити (се)’ Васојевићи (Стијовић 1990), од тур. *baška* ‘посебно; посебан’ (ЕРСЈ 2: 279–280).

ođaipeitii se pf. ‘освежити се, окрепити се (јелом, пићем)’ Пива (Гаговић 2004), *ođaipeitii* ‘овеселити се, обрадовати се; помоћи, послужити се чиме’ Ускоци (Станић 1990–1991), од тур. *gayret* ‘настојање, помоћ, приврженост’ (ЅКАЛЈ 1985: 288).

ipreduvaniitii pf. фиг. ‘презалогајити, заложити, заварити гл ад’: Сваки је понешто предуванијо, па ручак ка(д) стигне, Пива (Гаговић 2004), у Ускоцима и осталим говорима у значењу ‘запалити цигарету: престати пушити’, од *dūvān* т. од тур. *duhan* (ЅКАЛЈ 1985: 226).

iprešeslimiitii pf. ‘раскинути, прекинути (о односима)’: А си видијо да нема ш њим ортаклука, треба си претеслимити, ‘прекинути, пресећи’: Претеслими ову штицу напола, ако ти је при руци кака шега, ‘урадити како било’: Није оклачила собе како ваља, но само мало претеслимила, Пива (Гаговић 2004), ‘продати у бесцење; прежалити, прегорети; одлучити се; пресећи, прекинути’ Ускоци (Станић 1990–1991); ~ *se* ‘савити се, повити се, изгледати скрушен’: Сустигле га године, па се претеслимијо и погрбијо, Пива (Гаговић 2004), од тур. *teslim* ‘предаја, одатле и *išeslimiitii (se)*, *išeslim se ucinii* ‘предати (се)’ (ЅКАЛЈ 1985: 614). Значење ‘прекинути, пресећи’ можда под утицајем глагола *ipresaldūmiitii* ‘id.’ посведоченог у оба говора или укрштањем са *išesla* f. ‘широка секира’.

smarlašaisaii pf. ‘површно урадити’: Смарлаиши ту љесетину, па да идемо колиби док је вида, Пива (Гаговић 2004), *smarlašaisaii* ‘ударити, клепити; олизати тањир или коју другу посуду’ Ускоци (Станић 1990–1991), вероватно исти глагол као *smarlašaisaii* ‘наручити’ од тур. *smarlamak* ‘id.’ (ЅКАЛЈ 1985: 568) са нејасном семантичком мотивацијом, можда насталом под утицајем глагола *smandrљaii* pf. ‘површно урадити’.

Велики број турцизама који су послужили као творбена основа за грађење анализираних глагола посведочених у појединим црногорским говорима, а најзаступљенији у областима Пиве и Ускока, изгубили су у процесу вербализације своје изворно значење. На модификовање њихове семантике пресудан утицај имали су творбено-семантички процеси, метафоризација, експресивизација, аналогија по сазвучности, народна етимологија, карактеристични и за лексику домаћег порекла.⁹ То наводи на закључак да су речи турског порекла у толикој мери одомаћене у овим говорима да се не доживљавају као специфичан лексички слој и углавном нису ни стилски ни кому-

⁹ Детаљно о типовима експресивних превербалних форманата са бројним примерима управо из црногорских дијалеката в. Бјелетић 2007.

никацијски маркирани, као и да се њихов творбено-семантички потенцијал темељи превасходно на повезивању са фонетски и/ли семантички блиским речима из локалног лексичког фонда и уклапању већ постојеће творбене и семантичке моделе¹⁰.

ИЗВОРИ

- Вуличић, Милош. *Рјечник говора Процићења (код Мојковца)*. Подгорица: ЦАНУ (Посебна издања ЦАНУ, књ. 29, Одјелјење умјетности књ. 6), 1995.
- Гаговић, Светозар. Из лексике Пиве (село Безује). *Српски дијалектолошки зборник* 51 (2004): 1–313.
- Ђоковић, Љубомир. *Говорни драгуљи никшићког краја*. Београд: Интерпрес, 2005.
- РСА – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. 1–. Београд: САНУ, 1959–.
- Станић, Милија. *Ускочки речник*, 1–2. Београд: Научна књига, 1990–1991.
- СТИЈОВИЋ, Рада. Из лексике Васојевића. *Српски дијалектолошки зборник* 36 (1990): 126–379.
- Ђупић, Драго, Жељко Ђупић. Речник говора Загарача, *Српски дијалектолошки зборник* 44 (1997): 3–574.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БЈЕЛЕТИЋ Марта. *Исковрнути глаголи*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007.
- ЕРСЈ – *Етимолошки речник српског језика*, 1–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 2003–.
- ПЕТРОВИЋ, Снежана. Из црногорске дијалекатске лексике. *Зборник Мајнице српске за филолозију и лингвистику* L (2007): 669–676.
- ПЕТРОВИЋ, Снежана. Турцизми у црногорским народним говорима (1). *Зборник Мајнице српске за филолозију и лингвистику* LIV/2 (2011): 191–197.
- ПЕТРОВИЋ, Снежана. *Турцизми у српском њизренском говору*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012.

*

- ЅКОК, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- ЅКАЛИЋ, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1985⁵.

Snežana Petrović

TURKISH LOANWORDS IN THE DIALECTS OF MONTENEGRO (2)

S u m m a r y

This paper offers an analysis of Turkish verbal loanwords recorded in Montenegrin dialects from the semantic and word formation aspects. The aim of this paper is to highlight some specific verbal word formation and semantic processes registered in dialectal dictionaries from Montenegro (prefixation, metaphorization, folk etymology, analogy with unrelated, phonetically close lexemes)

¹⁰ У прилог томе да се исти језички процеси примењују и на друге врсте речи навешћемо само један пример именице *качкаваљ*, *-аља* т. 'блато, глиб' Пива (Гаговић 2004), Ускоци (Станић 1991) где је забележено и значење 'здробљени хлеб у кисело млеко; мед; кајмак' које је настало укрштањем турцизма *качкаваљ* 'врста сира' и домаћег глагола *качкаити* impf. 'прљати, глибати'.

in order to identify certain patterns to which other isolated verbs of the same, Turkish origin, recorded in different locations, could be related. Prefixal-suffixal derivation is the most frequent verbal word formation process among the lexical materials analyzed, recorded in the following examples: *dočàkmačīti*; *zadàjačīti*, *zakałàjisāti*, *zatòpračīti*, *zamazlùniti*, *zabàjatīti*; *iščàkmačīti*, *iščàkarīti*; *òđogatīti*, *okalaĵisati*, *otòrbīti*, *obàjatīti*, *obàškati se*, *ogairetīti se*, *otamanīti se*, *otòpračīti*; *otpišmančīti*; *načàkmačīti*, *namazlùniti*, *nadežmèkati se*, *napišmančīti*; *predèrečīti*, *prèvaktīti*, *preduvàniti*, *preteslìmiti*; *pridìrečīti*, *prikòptisāti (se)*, *prikalàpačīti*, *primukàjetīti*; *pročàkmačīti*; *ubàrjačīti*, *udùgumīti*, *ukamdžijati se*, *ukandžijati se*, *ukúndačīti se*, *usaksijàniti*, *ukàbuliti*, *ukantàriti*, *ugàipīti se*, *umàmurīti*, *utalùmiti*, *uščèerīti*; while the suffixal derivation is attested solely in six verbs: *dovrànisāti se*, *kaplàišāti*, *kòvtisāti*, *kòptisāti*, *prikòptisāti (se)*, *smarlàišati*. Denominative verbs obtain new, specialized meaning usually through the process of metaphorization: *borijati* ‘babble’ from *borija* ‘trumpet’, etc. The most interesting semantic developments are the ones that could be explained as a consequence of folk etymology or analogy with etymologically unrelated, but phonetically close lexemes: *kantàrati*, *klantàrati* ‘dangle; wander’ from *kantar* ‘tool for measuring weight’ of Turkish origin, with the influence of the Slavic verbs *klàtīti*, *klatàrati* ‘swing; wander’, etc.

Институт за српски језик САНУ
Кнез Михаилова 36, 11000 Београд, Србија
snezzanaa@gmail.com